

GÖMÖRI GYÖRGY

MAGYAR PEREGRINUS 17. SZÁZADI ZSOLTÁROSKÖNYVE OXFORDBAN

Különösen érdekes hungarikumra bukkantam nemrég az oxfordi All Souls kollégium Codrington könyvtárában: Szenci Molnár Albert első, 1607-ben Herbornban kiadott *Psalterium Ungaricum*ára. Ezt a leletet elsősorban nem ritkasága teszi különlegessé, hiszen az RMNy szerint négy példánya maradt fenn Magyarországon és több külföldön (jóllehet *teljes* példányt csak kettőt tartanak számon, egyet Londonban és egyet Marburgban),¹ hanem korabeli és tulajdonosára utaló kötése.

A q.13.7 jelzetű magyar könyv fehér vellum kötésű fedőlapjába ugyanis ez van fekete betűkkel belenyomtatva: „P. P. F.”, majd jóval alatta az évszám: „1638”. A könyvben nincsenek bejegyzések, csak egy kollégiumi *ex libris*, amit talán érdemes idézni: „Liber Coll. Omnium. Fidel. defunct. in Oxon”. Az utóbbi szavakat úgy lehet értelmezni, hogy „defunct[us est] in Oxonii”, vagyis a bejegyző feltételezte, hogy könyv eredeti birtokosa alighanem Oxfordban halt meg. De ez az *ex libris* jóval későbbinek tűnik, mint a fedőlapon jelzett évszám, hiszen a Codrington Libraryt csak a 18. század elején alapították, tehát a könyvtári tulajdonjelzés nem származhat Christopher Codrington halálának éve (1710) előttről, amikor már a könyv megszerzésének körülményei teljesen homályba merülhettek. Maga az új könyvtár, amit a kiváló építész Nicholas Hawksmoor tervezett, csak 1756-ra készült el, ami az *ex libris* beragasztásának idejét még későbbre teszi.

De ki volt a rejtélyes „P. P. F.” és hogyan kerülhetett a könyvtár birtokába a magyar zsoltároskönyv? A tulajdonos azonosítása viszonylag könnyűnek tűnhet: a hollandiai magyar peregrinusok listáján találunk egy Pankotai Ferencet, aki szalontai rektor volt 1635-ben, majd a város alumnusaként Leidenben 1637. augusztus 3-án, Franekerben pedig 1638. szeptember 14-én matrikulált.² Egyik egyetemen sem tartott disputációt. Mivel a leideni tanév már kora nyáron befejeződött, illetve minthogy a magyarok közül többen csak egy szemesztert töltöttek Leidenben, elképzelhető, hogy mint sok más magyar peregrinus, a franekeri beiratkozás előtt Pankotai Ferenc is pár hónapra átrándult Angliába. Erre látszik utalni, hogy Szepsi M. István és Szikszai P. Benedek, akikkel

¹ RMNy 962.

² BOZZAY Réka, LADÁNYI Sándor, *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595–1918*, Bp., 2007 (Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban, 15), 128. sz. biogram.

Pankotai egy napon írta alá a leideni anyakönyvet, mindketten megfordultak 1638-ban Londonban, utóbbi aláírója lett az ún. Londoni Ligának.³ Lehet, hogy Pankotai barátja volt az a Szenci Molnár János, aki Pankotainál egy nappal később iratkozott be Franekerbe és aki 1638 elején még Londonban tartózkodott, egyike lévén ő is a Tolnai Dali János-féle puritán liga-egyezmény aláíróinak.⁴ Mivel ez a Pankotaival majdnem egykorú Szenci Molnár a nagy zoltárfordító fia és Franeker előtt, 1638 május elején Leidenben matrikulált,⁵ jóllehet korábban már valószínűleg átutazott Hollandián; lehet, hogy éppen ő beszélt rá Pankotait az angliai útra, sőt: Pankotai akár tőle szerezte vagy vette apjának zoltároskönyvét! Utóbbi esetben viszonylag kis költséggel nyomathatta bele dombornyomással nevének kezdőbetűit, valamint a könyv megszerzésének évszámát a zoltároskönyv fedőlapjába.

Egyetlen hiányzó láncszem eddigi elméletemhez a fedőlap második „P” betűje. Bár erre is van magyarázat: mivel ez általában „pastoris”-t, református papi származást jelent. Magyar peregrinusoknál ez a szokás 1629–1630 táján kezd elterjedni, vagyis hamarosan azután, hogy Bethlen Gábor nemesi címet adományozott a magyar református lelkészeknek. A franekeri listán Séllyei P. Ferenc az első ilyen 1629-ből, őt követi Leidenben Ruzskai P. András 1630-ban.⁶ Ha tehát a nagyszalontai születésű és Váradon iskolázott Pankotai Ferenc apja már református lelkész volt, ő teljes joggal használhatta a második P. betűt. Erre egyetlen halvány adatunk van: Zoványi Jenő említ egy Pankotai János nevű makói református lelkészt 1590 előttről.⁷ Talán ő volt Ferenc apja, s fia ezért nyomatta bele a lelkészi származást jelző „P” betűt magyar zoltároskönyvébe.

Aminek jelentését azért meg kellett magyarázni egy protestáns angolnak, aki ugyan az angol *newsletters* éveken át emlegetett hőséről, Bethlen Gáborról minden bizonnyal már hallott, de akinek a Partium és Erdély még mindig kissé egzotikus, távoli tartományok lehettek. De fonjuk tovább a lehetséges események szálát: ha Pankotai P. Ferenc Leidenben rányomatta kezdőbetűit a zoltároskönyvre, hogyan került az mégis Oxfordba? Mármost több példa van arra, hogy egy Angliában tanuló peregrinus magyar a tizenhetedik században könyvet ajándékozott vagy annak a kollégiumnak, amelynek könyvtárát használta, vagy magának a helyi könyvtárnak.⁸ Mivel ebben a zoltároskönyvben nincs ilyen bejegyzés, két hipotézist tartok elképzelhetőnek. Az egyik az, hogy maga Pankotai járt Oxfordban, kapott alkalmi segítyt az All Soulstól, s hálából ajándékozta nekik ezt a magyar nyelvű, tehát az angolok számára inkább csak szimbolikus jelentőségű könyvet. Ennek a lehetőségnek a bizonyítására átnéztem a kollégiumi számadásokat –

³ *Uo.*, 2610–2611. sz. biogram.

⁴ *Uo.*, 131. sz. biogram. Erre már HERPEI János is utalt Pankotai Ferencről írt cikkében: *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*, II, Bp.–Szeged, 1966, 46.

⁵ BOZZAY-LADÁNYI, *i. m.*, 2626. sz. biogram.

⁶ *Uo.*, 64., 2549. sz. biogram. Megjegyzendő, hogy Tornai Pap Gáspár, Bethlen Péter kísérelője, már 1626-ban használja a Pap melléknevet, vö. *uo.*, 2526. sz. biogram.

⁷ ZOVÁNYI Jenő, *A magyarországi protestantizmus 1545-től 1600-ig*, Bp., Akadémiai, 1977, 154.

⁸ Bakay Benedek Pázmány-könyvet adott a Bodley-könyvtárnak, illetve Madarasi János a cambridge-i Queens College könyvtárának, lásd GÖMÖRI György, *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789*, Bp., 2005 (Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban, 14), lásd a 7. és 101. sz. biogramot.

nem mondok számadáskönyvet, mert az All Souls számadásait nagyon sokáig összecsavart pergamenívekre írták, amelyek kiforgatása elég nagy munkát jelent a kutatónak –, és érdekes eredményre bukkantam. Míg 1634–1636-ban a kollégium adakozik a (száműzött) cseh lelkészek javára, évekig támogat egy „szegény görögöt”, sőt 1636-ban még egy örmény peregrinust is, ezekben az években magyarok egyáltalán nem szerepelnek a *Rotula Expensarium* megfelelő („Regarda”) rovatában. A Tolnai Dali-féle liga aláírói, mint tudjuk, tízen voltak, tehát 1638 elején legalább ennyi magyar tartózkodott Londonban. Ezek közül egy-egy biztosan megfordult Oxfordban is – például a sokáig Angliában élő Tolnai Dalin kívül Bornemisza István, aki ez év február 9-én írja be nevét a Bodley-könyvtár látogatókönyvébe.⁹ Vajon ő, vagy Pankotai lett volna mégis az a magyar, aki az All Souls számadásai szerint 1638-ban két shillinget kap: „given to a poor Hungarian schollar”, mondja az 1638-as *Rotula*. Az egyetlen, ami az akkori könyvajándékozás ellen szól, a folyósított segély elég csekély összege. Ha a fenti, pénzben szűkölködő magyar ötször ennyit kapott volna a kollégiumtól, sokkal biztosabban merném állítani, hogy adhatott érte könyvet ajándékba.

A másik elképzelés nem változtat a tulajdonos személyén, sem azon a lehetőségen, hogy Pankotai Szikszai P. Benedekhez és más magyarokhoz hasonlóan inkább csak Londonban járt 1638-ban és ott kapta vagy vette meg tőle zsoldároskönyvét egy angol, aki aztán az All Soulsra hagyományozta. Ez a valaki lehetett az 1649-ben elhunyt Dudley Digges, vagy akár Christopher Codrington is, a kollégium két nagy könyvadományozója, de sajnos Codrington eredeti 1710-es könyvlistája szórén-szálán eltűnt, s így valóban nem marad más számunkra, mint egy újabb hipotézis: hogy a könyv Londonból jóval 1638 után, egyéni adományozás útján került az oxfordi kollégium könyvtárába. Méghozzá a londoni holland egyházhoz tartozó Francis Lodwick elárverezett könyvtárából, ami csak fiának halála után (1703-ban vagy 1704 elején) került árverésre. Lodwick nemrégem közzétett könyvtárlistáján ugyanis szerepel egy „Salterium Hungaricum molnar albert” tétel,¹⁰ de kérdés, használt-e rendszeresen Francis Lodwick *ex librist* – ha nem, meglehet, az oxfordi példány az ő listáján szereplő zsoldároskönyvvel azonos. Mindenesetre annyit teljes biztonsággal állíthatunk, hogy Lodwick óriási könyvgyűjteménye csak fiának, Danielnek a halála után szóródott szét, vagy került nagyrészt árverésre.¹¹

Pankotai Ferenc, vagy az oxfordi könyv alapján talán Pankotai P. Ferenc, hazatérése után egy ideig Nagyváradon tanított, majd Szalontán lelkészkedett és 1650-ben Váradon kinyomtatott könyve, a Nicholas Vedeliusból, illetve Gallus Pareustól latinra fordított mű magyar változata: a *Szent Hilarius, avagy Minden féle Szomorúságoknak nemei ellen, szent igaz és álhatatos öröme vezérlő Elmélkedés*.¹² Mivel ezt a könyvet Pankotai nem az eredeti franciából, hanem annak latin fordításából ültette át magyarra, nem tud-

⁹ *Uo.*, 11. sz. biogram.

¹⁰ Felicity HENDERSON, William POOLE, *Francis Lodwick's Book-list*, *British Library Journal*, 2009/1. A Lodwick-könyvlisták a British Libraryben Sloane MS 855. illetve 859. alatt találhatóak.

¹¹ Felicity HENDERSON, William POOLE, *Francis Lodwick: On Language, Theology and Utopia*, London, 2010, 18.

¹² RMNy 2353.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2033. CZX. évfolyam 70szám

juk, mennyire értett a latin mellett más nyelveken. Az, hogy legjobb tudomásunk szerint nem fordított semmit angolból, még nem jelenti azt, hogy nem járhatott Angliában – a Londonba peregrináló magyaroknak csak egy csekély része tanult meg elég jól angolul ahhoz, hogy Medgyesi Pál nyomába lépve angol kegyességi irodalmat fordítson. Mindenesetre az oxfordi All Souls College Szenci Molnár-féle magyar zsoltároskönyve, ami (úgy tűnik) mindenképpen 1711 előtt került a kollégium tulajdonába, újabb bizonyítéka a tizenhetedik században rendkívül élénk és számos könyvadamánnyal igazolható angol–magyar kapcsolatoknak.